

UPITNIK ZA ODREĐIVANJE RAZINE INTERVENCIJA/ VOĐENJE SLUČAJA: PRIJEDLOG NORMI/STANDARDA PROCJENE ZA HRVATSKU¹

ANJA MIROSAVLJEVIĆ, GABRIJELA RATKAJEC GAŠEVIĆ, NIVEX KOLLER-TRBOVIĆ

Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Odsjek za poremećaje u ponašanju, Zagreb, Hrvatska

Primljeno: 21.2.2012.

Izvorni znanstveni rad

UDK: 376.1-056.49

Autor za dopisivanje: Anja Mirosavljević, Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet,
Odsjek za poremećaje u ponašanju, Borongajska cesta 83f, Zagreb, Hrvatska; e-mail: amiros@erf.hr

Sažetak: Osnovni cilj rada usmjeren je na provjeru i standardizaciju Upitnika za određivanje razine intervencija/Vođenje slučaja (UZORI/VS, izvorno Youth Level of Service/Case Management Inventory, skraćeno YLS/CMI autora Hoge, Andrews i Leschied, 2002), na uzorku ispitanika djece i mladih s problemima u ponašanju u Hrvatskoj.

Spomenuti instrument izvorno je nastao unutar kanadskog sustava, dok su standardi procjene, odnosno norme nastale primjenom na populaciji visoko i vrlo visoko rizičnih mladih u sukobu sa zakonom. Stoga njegova primjena zahtjeva prilagodbu različitim kulturnim i društvenim okruženjima od onog u kojem je nastao, kao i dijelom zbog različitih obilježja populacije djece i mladih. Prva verzija i adaptacija originalnog instrumenta na hrvatski jezik nastala je 1998. na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Instrument je standardiziran u Hrvatskoj 2002. godine (Nikolić, Koller-Trbović i Žižak, 2002). U međuvremenu su u originalnoj verziji instrumenta učinjene manje izmjene, a i nakon 10 godina primjene u Hrvatskoj bilo je potrebno provjeriti ranije norme.

Ukupni uzorak ispitanika čini 647 djece i mladih s problemima u ponašanju, od 12 do 18 godina, koji su u vrijeme provođenja istraživanja bili uključeni u neki oblik tretmana u Hrvatskoj (izvaninstitucionalni, poluinstitucionalni i institucionalni).

Rezultati su ukazali na dobre metrijske karakteristike upitnika, predložene su norme za ukupne razine rizika, te su, za razliku od standardizacije upitnika iz 2002. godine izrađene norme zasebno za mladiće i djevojke, kao i za pojedina područja rizika/potreba.

Ključne riječi: djeca i mladi s problemima u ponašanju, upitnik za određivanje razine intervencije/Vođenje slučaja, prijedlog normi za Hrvatsku

UVOD

Standardizirana procjena rizika/potreba djece i mladih s problemima u ponašanju nezaobilazan je način odlučivanja o adekvatnoj intervenciji i okosnica programiranja tretmana u svrhu zadovoljenja njihovih potreba. Jedan od češće korištenih

instrumenata u svijetu u tom području je i *Upitnik za određivanje razine intervencija/Vođenje slučaja* (skraćenica: UZORI/VS; izvorni naziv: *Youth Level of Service/Case Management Inventory*; autora Hoge, Andrews i Leschied, 2002). Taj instrument omogućuje adekvatno "snimanje" rizičnih² čimbenika, potreba³ i čimbenika prijemčivosti⁴

1 Ovaj je rad dio projekta pod nazivom *Usklađivanje intervencija s potrebama djece i mladih u riziku: izrada modela*, kojeg je odobrilo i financira MZOS RH, a provodi Odsjek za poremećaje u ponašanju Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Voditeljica projekta je prof.dr.sc. Antonija Žižak.

2 To su čimbenici u samoj osobi ili njenom okruženju koji su povezani s pojavom i razvojem kriminalnog ponašanja (I. dio upitnika).

3 Čimbenici potreba su dinamični rizični čimbenici koji se mogu mijenjati pod utjecajem intervencija i time reducirati delinkventno ponašanje pojedinca (I. dio upitnika).

4 Prijemčivost ne mora nužno biti u relaciji s delinkventnim ponašanjem, ali je relevantna za određivanje tipa intervencija. Pod tim se smatra da intervencija treba biti u relaciji sa stilom učenja i sposobnostima mlade osobe tako da ona može profitirati od intervencije, npr. inteligencija, samopoštovanje, stil učenja, tjeskoba, motivacija za tretman itd. Tu se uključuju i protektivni čimbenici koji mogu mijenjati utjecaje rizičnih čimbenika (III. dio upitnika).

mlade osobe i u skladu s tim donošenje odluke o adekvatnoj intervenciji u odnosu na razinu i tip rizika (za dalji razvoj problema u ponašanju i/ili recidivizam). Instrument omogućuje predikciju ishoda ukoliko izostane adekvatan tretman te polazi od pretpostavke da intervencija pružena u skladu s procijenjenom razinom rizika smanjuje vjerojatnost ponovnog pojavljivanja problema u ponašanju.

Spomenuti instrument izvorno je nastao unutar kanadskog sustava⁵, a standardi procjene, odnosno originalne norme, nastale su provjerom na populaciji visoko i vrlo visoko rizičnih mladih u sukobu sa zakonom⁶. Stoga njegova primjena, što i sami autori ističu, zahtjeva prilagodbu uvjetima u kojima će se koristiti, u ovom slučaju hrvatskom sustavu, te promišljanje i istraživanje kako te odluke stručnjaka utječu na sustav intervencija, ali i na samu mladu osobu koja se procjenjuje (Hoge, 2002). Iz navedenog je jasno da upotreba instrumenta zahtijeva prilagodbu različitim kulturnim i društvenim okruženjima od onog u kojem je nastao, kao i dijelom zbog različitih obilježja populacije djece i mladih.

Prva verzija i adaptacija tog instrumenta na hrvatski jezik nastala je 1998. na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a instrument je kod nas standardiziran 2002. godine (Nikolić, Koller-Trbović i Žižak, 2002). Budući da su u međuvremenu u originalnoj verziji instrumenta učinjene manje izmjene, potrebno je ponovno provjeriti i standardizirati instrument kako bi se mogao koristiti u praktične i znanstvene svrhe. Stoga se u okviru projekta "Usklađivanje intervencija s potrebama djece i mladih u riziku: izrada modela" koji se, također, realizira na istom fakultetu, instrument ponovo koristi. Otkupljena su prava za prijevod i korištenje instrumenta za potrebe navedenog projekta od međunarodne izdavačke kompanije Multi Health System.

Nekoliko je razina na kojima upitnik može naći svoju primjenu. Prvenstveno služi za procjenu rizičnosti, odnosno potreba djeteta i njegova okruženja

sa svrhom projekcije, prije svega, individualnog, ali i diferenciranog tretmana. Nakon završenog tretmana, među odlikama instrumenta ističe se mogućnost procjene vjerojatnosti budućeg recidivizma na temelju rezultata procjene rizika, no valja napomenuti kako određeni diskursi u području istraživanja rizika ističu opasnost od donošenja takvih odluka. Ukoliko toj informaciji pridodamo najčešći postotak "lažno pozitivnih" i "lažno negativnih" prognoza, postavlja se pitanje odgovornosti stručnjaka prema mladima u donošenju takvih pojednostavljenih odluka koje nedvojbeno mogu utjecati na njihove živote (McShane i Williams, 2003). Unatoč upravo navedenim dvojbama, primjenjivost i korisnost instrumenta ogleđa se u širokom rasponu informacija o rizicima, potrebama i čimbenicima prijemčivosti koje nudi, ali i u osiguravanju smjernica koje mogu pomoći prilikom odlučivanja o adekvatnom obliku i strukturi intervencije (Hoge i Andrews, 1996, 2002). Neki od važnijih dobitaka korištenja UZORI/VS svakako su i mogućnost osiguravanja ujednačene procjene u sustavu intervencija (što uvelike smanjuje subjektivnost i rukovođenje osobnim kriterijima stručnjaka pri odlučivanju), ali i stvaranje baze za evaluaciju stručnog odlučivanja.

Kako se instrument koristi u ovom obliku već dvadesetak godina (od 1994, Hoge i Andrews), akumuliran je velik broj istraživanja koja su u najvećoj mjeri bili usmjereni na provjeru pouzdanosti i konstruktne valjanosti instrumenta (Poluchowicz, Jung i Rawana, 2000; Rowe, 2002, prema Hoge i Andrews, 2006; Flores, Travis i Latessa, 2003; Thompson i Putinis, 2003; Schmidt, Hoge i Gomez, 2005; Marczyk i sur., 2005; Olver, Stockdale i Wormith, 2009) te na ispitivanje mogućnosti diskriminacije različitih subzboraka maloljetnika i predikciju ponovnog činenja kaznenog djela (Hoge, 2002; Catchpole i Gretton, 2003; Flores, Travis i Latessa, 2003; Marzyk i sur. 2005; Olver, Stockdale i Wormith, 2009; Viljoen i sur., 2009). Ukratko, rezultati spomenutih istraživanja pokazali su da

5 Iako postoje sličnosti između kanadskog i hrvatskog sustava intervencija za maloljetne počinitelje kaznenih djela i prekršaja (npr. oba sustava poznaju alternativne intervencije koje su zamjena procesuiranju u kazneno – pravnom sustavu, zatim izvaninstitucionalne i institucionalne intervencije), osnovna je razlika što bi se hrvatski sustav mogao svrstati u korporativni model u kojem su intervencije za maloljetnike integrirane u širi sustav socijalne skrbi i usluga za djecu, mlade i obitelj, dok bi se za kanadski sustav moglo reći da odgovara modificiranom pravnom modelu (*Modified Justice model*) koji odgovara formalnom kazneno pravnom sustavu (Hoge, 2009)

6 Djeca i mladi u sukobu sa zakonom je termin koji se posljednjih desetak godina koristi kao sinonim za termin delinkvent ili maloljetni delinkvent. Odrasli je konstruktivističkog pristupa u društvenim znanostima koji problematizira potencijalno stigmatizirajuća imenovanja određenih ponašanja mladih.

instrument UZORI/VS ima vrlo dobra obilježja po pitanju unutarnje valjanosti te da je adekvatan u predikciji recidivizma. Međutim, postoje i istraživanja čiji rezultati upućuju na drugačije zaključke. U istraživanju Catchpolea i Gretton (2003), grupa procijenjena na ukupnoj razini rizika kao niskorizična nije se statistički značajno razlikovala od skupine koja je procijenjena kao visokorizična, u odnosu na recidivizam. Jednako tako istraživanje Marczyka i suradnika (2005) ukazuje da nema povezanosti između recidivizma i rezultata na instrumentu, te da je samo jedno od osam područja na kojima se vrši procjena rizika/potreba povezano s recidivizmom (Ranija i sadašnja kaznena djela).

Unatoč neujednačenim, naprijed spomenutim, rezultatima istraživanja, ostaje činjenica da brojni rezultati upućuju na valjanost i korisnost instrumenta za procjenu i planiranje tretmana te je i u Hrvatskoj taj instrument naišao na pozitivne reakcije stručnjaka u praksi. Stoga držimo da je instrument potrebno ponovno provjeriti, standardizirati, predložiti standarde procjene za Hrvatsku, ali i stalno dorađivati u odnosu na potrebe konkretne sredine i populacije. Također, smatramo da je svrha instrumenta UZORI/VS prije svega usmjerena na određivanje primjerene intervencije u skladu s procijenjenom razinom rizika/potreba, dok predikcija ponovnog počinjenja kaznenih djela nije u prvom planu (tim više što neki od recentnih stranih autora govore o mogućim opasnostima vezanim uz predikciju recidivizma, ali i zbog razlika u vrsti kaznenih djela (načinu na koji su definirana kaznena ponašanja) koje se procesuiraju u Hrvatskoj i Kanadi).

CILJ RADA

Osnovni cilj rada usmjeren je na provjeru i standardizaciju Uпитnika za određivanje razine intervencija/Vođenje slučaja na uzorku ispitanika djece i mladih s problemima u ponašanju⁷ u Republici Hrvatskoj. Specifični ciljevi odnose se na:

- utvrđivanje metrijskih obilježja instrumenta,
- utvrđivanje normi na ukupnom rezultatu te
- utvrđivanje normi na pojedinačnim područjima rizika/potreba.

Očekuje se da će rezultati omogućiti provjeru ranije standardizacije ovog instrumenta u Hrvatskoj (iz 2002. godine budući da je u međuvremenu došlo i do manjih promjena u konstrukciji instrumenta, ali i iz razloga provjere instrumenta na većem, te dobno i spolno drugačijem normativnom uzroku nego ranije), kao i usporedbu s rezultatima drugih istraživanja istog instrumenta u svijetu i ukazati na sličnosti/razlike u odnosu na originalne norme te time u konačnici omogućiti valjaniju i pouzdaniju primjenu instrumenta UZORI/VS u Hrvatskoj u području znanosti, prakse i edukacije.

METODE RADA

Uzorak ispitanika

Ukupni uzorak ispitanika čini 647 djece i mladih s problemima u ponašanju (rizičnim ponašanjima, teškoćama u ponašanju i/ili poremećajima u ponašanju), koji su u vrijeme provođenja istraživanja bili uključeni u neki oblik tretmana u Hrvatskoj. Obzirom na vrstu institucionalizacije riječ je o tri vrste tretmana: institucionalnom, poluinstitucionalnom i izvaninstitucionalnom. Valja spomenuti kako je istraživanjem obuhvaćen nešto širi uzorak (N – 836), ali je za potrebe utvrđivanja normi selekcioniran sukladno dobi (od 12 do 18). U uzorku, 503 (77,7%) ispitanika je muškog, a 144 (22,3%) ženskog spola. Prosječna dob ispitanika je 15,7 godina, a raspon dobi kreće se od 12 do 18 godina.

Subuzorak ispitanika iz institucionalnog oblika tretmana obuhvaća 371 ispitanika i ispitanica iz 14 institucija (Odgojni zavod Turapolje, Centar za odgoj i obrazovanje Lug, Odgojni dom Bedekovčina, Odgojni dom Mali Lošinj, Dom za odgoj djece Cres, Odgojni dom Ivanec, Dječji dom A.G. Matoš, male skupine, te Domovi za odgoj djece i mladeži: Karlovac, Osijek, Rijeka, Pula, Split, Zadar i Zagreb). Radi se o, gotovo, ukupnoj populaciji djece i mladih s problemima u ponašanju u institucionalnom tretmanu u RH (nedostaju samo procjene ispitanica Odgojnog zavoda Požega, koje nisu bile uključene u istraživanje zbog premalog

7 O terminu i definiciji *problemi u ponašanju djece i mladih* više vidjeti u Koller-Trbović, N., Žižak, A. i Jedud Borić, I. (2011): Standardi za terminologiju, definiciju, kriterije i način praćenja pojave poremećaja u ponašanju djece i mladih. Povjerenstvo za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladih Vlade Republike Hrvatske. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti RH, Zagreb.

broja korisnica te vrste tretmana u vrijeme provedbe istraživanja).

U okviru poluinstitucionalnog tretmana obuhvaćeno je 8 institucija koje su provodile produženi stručni postupak/tretman pri osnovnim školama ili odgojnim ustanovama u Osijeku, Rijeci, Puli, Splitu, Zadru, Zagrebu, Karlovcu i Cresu. Taj subuzorak čini 239 ispitanika i ispitanica.

Subuzorak izvaninstitucionalnog tretmana čine ispitanici koji su imali izrečenu odgojnu mjeru Pojačane brige i nadzora. Riječ je o 37 ispitanika iz sljedećih centara za socijalnu skrb: Karlovac, Ogulin, Rijeka, Poreč i Varaždin. Podatke o obilježjima pojedinih subuzoraka ispitanika moguće je pratiti u tablici 1.

Uzorak varijabli / Opis instrumenta

Upitnik za određivanje razine intervencija/Vođenje slučaja (UZORI/VS) sastoji se od 7 dijelova (u svrhu procjene rizika i potreba ispitanika korištena su prva dva dijela instrumenta):

- 1) Procjena rizika i potreba,
- 2) Sažetak (suma) čimbenika rizika i potreba,
- 3) Procjena drugih potreba i okolnosti koje zahtijevaju posebnu pažnju,
- 4) Procjena maloljetnikove razine rizika/ potreba od strane stručnjaka,
- 5) Razina održavanja kontakta (vrsta intervencije/ razina nadzora),
- 6) Plan vođenja slučaja i
- 7) Ponovna procjena.

Prvi dio upitnika odnosi se na procjenu rizika/potreba ispitanika te se sastoji od 42 čestice grupirane u 8 sumarnih varijabli kojima se procjenjuje 8 područja rizika/potreba. Broj čestica u pojedinim područjima i način određivanja razine rizika na pojedinom području prikazani su u tablici 2.

Uz procjenu rizika, u prvom dijelu instrumenta procjenjuje se i prisutnost jakih strana kod maloljetnika i to na svim područjima rizika osim na prvom. Upitnik nudi i prostor za upisivanje komentara i bilježenje izvora informacija. Procjenjivač

Tablica 1. *Uzorak ispitanika prema spolu, dobi i razini intervencije*

	Ukupno	M	Ž	Dob			Raspon uzorka po dobi					
				AS	AS M	AS Ž	12-14		14 - 16		16 - 18	
	Aps.	Aps.	Aps.				M	Ž	M	Ž	M	Ž
Institucionalni tretman	371	307 (82.8%)	64 (17.2%)	16.0	16.0	15.8	44		103		224	
							37	7	74	29	196	28
Poluinstitucionalni tretman	239	163 (68.2%)	76 (31.8%)	13.6	13.7	13.4	136		74		29	
							88	48	52	22	23	6
Izvaninstitucionalni tretman	37	33 (89.2%)	4 (10.8%)	17.4	17.4	17.7	-		3		34	
							-	-	3	-	30	4
UKUPNO	647	503 (77.7%)	144 (22.3%)	15.7	15.7	15.6	180		180		287	

Tablica 2. *Raspon rezultata za određivanje razine rizika na sumarnim varijablama (prema originalnom instrumentu)*

Područje/Sumarna varijabla	Broj čestica	Razina rizika na sumarnim varijablama (područjima rizika)		
		NISKA	UMJERENA	VISOKA
Ranija i sadašnja kaznena djela/Sankcije	5	0	1-2	3-5
Obiteljske prilike/Roditeljstvo	6	0-2	3-4	5-6
Školovanje/Zaposlenje	7	0	1-3	4-7
Odnosi s vršnjacima	4	0-1	2-3	4
Zloupotreba sredstava ovisnosti	5	0	1-2	3-5
Slobodno vrijeme/Rekreacija	3	0	1	2-3
Ličnost/Ponašanje	7	0	1-4	5-7
Stavovi/Orijentacija	5	0	1-3	4-5

ispunjava upitnik tako da za svako područje, odnosno, na svakoj čestici unutar pojedinog područja, označi prisutnost ili odsutnost određenog obilježja.

Drugi dio instrumenta sadrži tablicu za brojanu procjenu rizika/potreba koja se ispunjava u skladu s procjenama iz prvog dijela upitnika te čiji rezultat ukazuje na ukupnu razinu rizika/ potreba određene osobe (Koller-Trbović, 2008). Raspon ukupnih rezultata podijeljen je u 4 razine rizika uz pripadajući broj bodova na kontinuumu od 0 do 42. Ranija standardizacija upitnika u Hrvatskoj (Nikolić, Koller-Trbović i Žižak, 2002) ukazala je na nešto drugačiji raspon sumarnih rezultata (u zagradama) u odnosu na originalni instrument:

- Niska razina rizika 0 - 8 (0-7)
- Umjerena razina rizika 9 - 22 (8-15)
- Visoka razina rizika 23-34 (16-22)
- Vrlo visoka razina rizika 35-42 (23-42)

Raspon rezultata dobiven je na temelju izračuna centila, Z i T – vrijednosti te podjele distribucije frekvencija u 4 razreda prema četiri razine rizika.

Iz navedenog je jasno da viši rezultat ukazuje na višu razinu rizika, odnosno na veću prisutnost tretmanskih potreba koje treba obuhvatiti intervencijom.

Treći dio upitnika namijenjen je procjeni drugih potreba i okolnosti (vezanih uz samog maloljetnika i njegovu obitelj) koje zahtijevaju posebnu pažnju, a nisu obuhvaćeni prvim dijelom upitnika. Koller-Trbović (2008) navodi kako su mnoge od tih varijabli definirane kao čimbenici prijemčivosti. I u ovom dijelu upitnika osiguran je prostor za komentare stručnjaka.

U **četvrtom** dijelu upitnika, stručnjak iznosi vlastitu procjenu razine rizika/potreba kod maloljetnika. I ovdje je moguća procjena na 4 razine rizika: niska, umjerena, visoka i vrlo visoka. Riječ je o procjeni stručnjaka koja može biti, a najčešće i je, usklađena s razinom rizika koja je rezultat procjene u prvom i drugom dijelu instrumenta. Ako te dvije procjene nisu usklađene, stručnjak treba objasniti i argumentirati svoju procjenu. Instrumentom UZORI/VS procjenjuje se razina rizika na pojedinim područjima procjene (8) te ukupna razina rizičnosti u 4 kategorije (niska, umjerena, visoka i vrlo visoka). Na taj način osigurava se konzistentnost u procesu

odlučivanja primjenom kliničke i aktuarijske vrste procjene. U tome se ističe jedna od specifičnosti ovog instrumenta u odnosu na ostale aktuarijske instrumente procjene. I dalje velik značaj daje stručnjacima kod odlučivanja o procijenjenim rizicima/potrebama i u skladu s tim o valjanoj intervenciji.

Peti dio upitnika odnosi se na procjenu razine intervencije kojom bi se moglo odgovoriti na tretmanske potrebe maloljetnika. Procjenjuje se je li maloljetniku potreban administrativni, minimalni, umjereni ili maksimalni nadzor. Razina nadzora treba biti povezana s razinom rizika.

Šesti dio upitnika sadrži Plan za vođenje slučaja. Odnosi se na određivanje ciljeva intervencije te načina njihova ostvarivanja. Ciljevi i načini ostvarivanja intervencije trebali bi proizlaziti iz procjene rizika/potreba, identificiranih snaga iz prvog dijela upitnika, te biti u skladu s procijenjenim čimbenicima prijemčivosti iz trećeg dijela upitnika (Koller-Trbović, 2008).

Sedmi dio upitnika namijenjen je praćenju napretka, odnosno ponovnoj procjeni razine rizika, razine nadzora te evidentiranju drugih promjena koje su se dogodile (protokom vremena ili pod utjecajem tretmana) te stupnja do kojeg su ostvareni ciljevi intervencije.

Za potrebe istraživanja načinjen je **Dodatak za hrvatsku verziju** jer je učinjena prilagodba prvog područja procjene rizika (Ranija i sadašnja kaznena djela/sankcije) zbog usklađivanja s hrvatskim zakonodavstvom i praksom. Iako, kao što je već rečeno, hrvatski i kanadski sustav imaju brojne sličnosti, ipak postoji bitna razlika u procesuiranju i zakonodavstvu. Naime, kanadski sustav poznaje institut statusnih kaznenih djela u koje se ubrajaju primjerice bježanje od kuće, izostajanje iz škole, opijanje i sl. Zbog te razlike, bilo bi netočno promatrati samo kaznenopravne intervencije, jer na neka opisana ponašanja hrvatski sustav djeluje socijalnozaštitnim i obiteljskozaštitnim intervencijama, zbog čega je bilo nužno napraviti prilagodbu.

U većini predstavljenih istraživanja instrument je korišten u izvornom obliku i s izvornom skalom za procjenu stupnja rizičnosti. No postoje primjeri prilagodbe ovog instrumenta zakonskim, društvenim i kulturnim uvjetima sredine u kojoj se istraživanje provodi ili u kojoj se instrument koristi.

Tako Thompson i Putinish (2003) navode izmjene koje su učinili na instrumentu kako bi ga prilagodili australskim uvjetima. Njihova je adaptacija uključivala prilagodbu jezika, dodavanje novih čestica koje su empirijski povezane s područjima rizičnosti (poput dobi u kojoj je izrečena prva odgojna mjera, povremenog uzimanja alkohola, beskućništva) te malu reorganizaciju upitnika. Sumarno, prilagođeni instrument sadrži 6 čestica više nego originalna verzija. Ukupni rezultat od 0 do 10 označava nisku rizičnost, od 11 do 17 umjerenu, od 18 do 25 visoku, a od 26 do 48 vrlo visoku rizičnost.

Radi se o instrumentu za čiju je adekvatnu primjenu, to jest procjenu rizika/potreba, potrebno dobro poznavati osobu koja se procjenjuje i njezine uvjete života. U tom smislu Koller-Trbović (2008) navodi kako je adekvatnu procjenu moguće donijeti tek nakon pomnog upoznavanja maloljetnika i svih okolnosti u njegovom životu, rizičnih čimbenika, potreba te spremnosti mlade osobe za tretman. U najboljem slučaju takva bi procjena trebala predstavljati sažetak ukupne timske procjene (intervju s mladom osobom, roditeljima, nastavnicima, stručnjacima, testovi sposobnosti, osobnosti, ček-liste ponašanja koje ispunjavaju stručnjaci, roditelji, nastavnici i sami mladi, izvješća škole, policije, institucija itd.). Prilikom procjene uputno je koristiti i prateći priručnik (Hoge, 2007) u kojem su detaljno opisane pojedine čestice instrumenta.

Način provođenja istraživanja

Istraživanje je započelo organiziranom edukacijom stručnjaka u svakoj od institucija čiji su korisnici uključeni u istraživanje u razdoblju od 1. veljače do 15. ožujka 2008⁸. Stručnjaci su upoznati s teorijskim postavkama, obilježjima i načinom primjene instrumenta. Nakon edukacije, stručnjaci su uz pomoć opisanog instrumenta procijenili rizike, potrebe, i druga obilježja korisnika s kojima rade u određenoj vrsti tretmanskog programa. Tijekom provedbe istraživanja, odnosno korištenja instrumenta u svrhu procjene, stručnjacima je pružena podrška i pomoć od strane istraživačkog tima.

Metode obrade podataka

Analiza metrijskih obilježja instrumenta UZORI/VS izvedena je programom SPSS v.18. U tu svrhu izračunati su koeficijenti pouzdanosti za cjelokupni instrument, za subskele instrumenta na cjelokupnom uzorku, te na subuzorcima ispitanika i ispitanica. Faktorska struktura za cijeli instrument utvrđena je metodom glavnih komponenti, dok su faktori ekstrahirani Varimax rotacijom. Kako se instrument sastoji od osam područja rizika, napravljena je analiza metrijskih obilježja svakog pojedinog područja rizika. Pri tome provjerena je faktorska struktura, interitem i item total korelacije s ciljem provjere homogenosti pojedinog područja rizika.

Istim programom izračunate su norme u centilima i standardiziranim ili Z – vrijednostima za sumu rezultata po česticama te za pojedinačna područja rizika/potreba (8 subskala). Potom je za ukupni rezultat na instrumentu izvršena distribucija frekvencija u 4 razreda (sukladno četiri razine rizika), odnosno u 3 razreda (za pojedinačna područja), pri čemu su izračunate apsolutne i kumulativne frekvencije predstavljene u postocima.

REZULTATI

Valjanost instrumenta

Konkurentna valjanost

Kako je prediktivnu valjanost jako teško provjeriti ovakvim tipom istraživanja⁹, konkurentna valjanost može pružiti određene informacije o ovom instrumentu. U tu svrhu moguće je provjeriti povezanost ovog instrumenta za procjenu rizika s drugim instrumentima koji su kreirani za istu namjenu. Danas, na ovom području, postoji niz različitih instrumenata, a teorije najčešće govore o nekoliko ključnih skupina rizika. Zanimalo nas je, mjeri li instrument za kojeg smo zainteresirani izraditi norme, ista, odnosno slična područja rizika kod djece i mladih rizičnog ponašanja kao i drugi instrumenti.

8 Prethodno je provedeno pilot istraživanje na uzorku od 133 ispitanika koje je pokazalo dobre mjerne karakteristike instrumenta te razumijevanje čestica i načina procjene od strane procjenjivača

9 Za potrebe ponovljenog mjerenja, bilo bi potrebno napraviti procjenu rizika i daljnjih potreba na kraju završenog tretmana te u određenom razdoblju pratiti počinjenje kaznenih djela.

S ciljem utvrđivanja relacija između ovog instrumenta i još dva jednake namjene i svrhe (kreirana za procjenu rizičnosti kod djece i mladih s problemima u ponašanju) provedena su kvazikanoničke korelacijske analize (Koller – Trbović, Nikolić i RatkajecGašević, 2010). Radi se o sljedećim instrumentima: Upitnik o rizičnim čimbenicima (Scholte, 1998), te dvije verzije upitnika autora Achenbacha(1991) – Lista provjere dječjeg ponašanja i Izvješće nastavnika o ponašanju djece i adolescenata. Istraživanje je provedeno na već spomenutom cjelokupnom uzorku obuhvaćenog istraživanjem (836 djece i mladih s problemima u ponašanju koji su u vrijeme istraživanja bili uključeni u institucionalni, poluinstitucionalni ili izvaninstitucionalni tretmanski program). Rezultati su pokazali da su sve kvazikanoničke korelacijske analize statistički značajne na razini značajnosti $p < 1\%$, a u svakoj analizi (od ukupno šest) izoliran je po jedan značajan kvazikanonički faktor. Postoji zajedničke varijance kreću se od srednjih do visokih (najniže 45%, a najviše 67%) što ukazuje na dobre korelacije među instrumentima, a isto tako na dobro preklapanje predmeta mjerenja ovih instrumenata. Stoga je na generalnoj razini moguće zaključiti kako UZORI/VS procjenjuju rizik i potrebe kod djece i mladih rizičnog ponašanja, kao i ostali instrumenti kreirani s tom svrhom.

Konstruktna valjanost

Za provjeru konstruktne valjanosti napravljena je faktorska struktura upitnika. Ispitivanje je učinjeno na prvom dijelu upitnika koji se sastoji od 42 čestice. Napravljene su zasebne analize za subuzorak muških i ženskih ispitanika. Nakon toga napravljena je analiza faktorske strukture svake pojedine subskale. Pošlo se od pretpostavke kako će svako područje biti jednofaktorsko rješenje. Dodatno su provjerene interitem i item total korelacije unutar svakog područja.

Faktorska struktura na subuzorku mladića

Na subuzorku mladića (N – 503) provjerena je faktorska struktura, a primijenjena je kosokutna rotacija (varimax). Kaiser – Mexer – Olkinova mjera ukazuje na valjanost uzorka za analizu (KMO = 0.891), dok su za pojedinačne čestice,

sve vrijednosti veće od > 0.67 . Bartlettov test sfericiteta $\chi^2 (861) = 6801.705$, $p < 0.001$ ukazuje da su korelacije između čestica dovoljno visoke za metodu glavnih komponenti. Prvotnom analizom ekstrahirano je 10 faktora čije su vrijednosti prelazile Kaiserov kriterij od 1.0 (od 1.07 do 9.18) te su u kombinaciji objasnili 56.134% ukupne varijance. Učinjena je kosokutna (varimax) rotacija zadržanih glavnih komponenti. Kako su neke faktore objašnjavale samo dvije čestice, unaprijed je određen broj faktora za analizu. U svrhu određivanja faktora koji će se zadržati za interpretaciju faktorske strukture poslužio je scree plot.

Na taj način dobiveno faktorsko rješenje objašnjava 47.922% zajedničke varijance koje ima šest faktora. U interpretaciji su korištene projekcije čestica na faktore čija je vrijednost veća od 0.40. Projekcije pojedinih čestica moguće je pratiti u tablici 3.

Analizom deset čestica koje su najviše projekcije ostvarile na prvi faktor (kojeg objašnjava 12.431% zajedničke varijance) vidljivo je kako se radi o česticama iz područja Školovanja (4), Ličnosti/ponašanja (4) te o dvije čestice iz područja Stavovi/orijentacija, a koje se prvenstveno odnose na probleme u ponašanju (*problemi s nastavnicima, prkosi autoritetu, verbalno agresivan i drzak, ometajuća ponašanja u razredu, ometajuća ponašanja u školi, izljevi bijesa i dr.*).

Na drugi faktor (kojeg objašnjava 11.974% ukupne varijance) najviše projekcije je ostvarilo jedanaest čestica i to iz područja Zlouporebe sredstava ovisnosti (svih 5 čestica tog područja), tri čestice iz područja Ranijih i sadašnjih kaznenih djelat čestice iz područja Odnosa s vršnjacima i Stavova/Orijentacije. Sadržaj tih čestica upućuje na raniju zlouporabu sredstava ovisnosti, činjenje kaznenih djela te ranije pružanje pomoći sustava intervencija (*uzimanje sredstava ovisnosti povezano s kaznenim djelom(ima), zlouporaba sredstava ovisnosti ometa svakodnevno funkcioniranje, ranije izrečene odgojne mjere prema maloljetniku, sada izrečene odgojne mjere prema maloljetniku, povremeno uzimanje droge, kronično uzimanje alkohola i dr.*)

Treći faktor (10.648% zajedničke varijance) je moguće pojasniti putem projekcija 12 čestica. To su sve čestice područja Obiteljskih prilika/

Roditeljstva, čestice iz područja Ranijih i sadašnjih kaznenih djela/Sankcija koje se odnose na socijalno - zaštitne i obiteljsko pravne intervencije, područje Odnosa s vršnjacima, jedna čestica iz područja

školovanja (*bježi s nastave*) te jedna iz područja Stavovi/orijentacija (*ne traži pomoć*).

Nadalje, četvrti faktor koji participira s nešto manjim udjelom zajedničke varijance (4.759%)

Tablica 3. Matrica korelacija varijabli nakon rotacije (subuzorak mladića)

Područja	Faktori	1.F	2.F	3.F	4.F	5.F	6.F
	Čestice pojedinog područja						
Ranija i sadašnja kaznena djela / Sankcije	Ranije socijalnozaštitne intervencije i policijske intervencije		0.426	0.469			
	Poduzimane mjere obiteljsko-pravne zaštite			0.432			
	Ranije izrečene odgojne mjere prema maloljetniku		0.712				
	U tijeku mjere obiteljsko-pravne zaštite i socijalnozaštitne intervencije						0.746
	Sada izrečene odgojne mjere prema maloljetniku		0.673				
Obiteljske prilike / Roditeljstvo	Neodgovarajući nadzor roditelja			0.711			
	Poteškoće pri kontroliranju ponašanja			0.526			
	Neprikladni načini discipliniranja			0.583			
	Nedosljedni postupci roditelja			0.546			
	Loš odnos (otac – maloljetnik)			0.574			
	Loš odnos (majka – maloljetnik)			0.537			
Školovanje/ Zaposlenje	Ometajuća ponašanja u razredu	0.681					
	Ometajuća ponašanja u školskom okruženju	0.671					
	Loš uspjeh u školi					0.501	
	Problemi s vršnjacima	0.578					
	Problemi s nastavnicima	0.726					
	Bježanje s nastave			0.508			
	Nezaposlen / ne traži posao				0.549		
Odnosi s vršnjacima	Ima nekoliko poznanika delinkvenata			0.504			
	Ima nekoliko prijatelja delinkvenata		0.556	0.413			
	Ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih poznanika			0.488			
	Ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih prijatelja		0.449	0.424			
Zloupotreba sredstava ovisnosti	Povremeno uzimanje droge		0.653				
	Kronično uzimanje droge		0.600				
	Kronično uživanje alkohola		0.621				
	Zloupotreba sredstava ovisnosti ometa svakodnevno funkcioniranje		0.726				
	Uzimanje sredstava ovisnosti povezano s kaznenim djelom(ima)		0.802				
Slobodno vrijeme/ Rekreacija	Ograničen broj organiziranih aktivnosti				0.674		
	Mogao bi bolje koristiti svoje slobodno vrijeme				0.610		
	Nema posebnih interesa				0.445		
Ličnost/ Ponašanje	Neopravdano visoko samopoštovanje					-0.488	
	Fizički agresivan	0.714					
	Izljevi bijesa	0.628					
	Kratak raspon pažnje					0.629	
	Loše podnosi frustraciju	0.505					
	Neodgovarajući osjećaj krivnje				0.456		
	Verbalno agresivan, drzak	0.701					
Stavovi/ Orijehtacija	Antisocijalan, stavovi koji podržavaju kriminal		0.522	0.419			
	Ne traži pomoć			0.459			
	Aktivno odbija pomoć						0.491
	Prkosi autoritetu	0.708					
	Beščutan, ne obazire se na druge	0.484					

moguće je objasniti putem 5 čestica i to sve tri iz područja Slobodnog vremena/rekreacije, jedne iz područja Školovanja/Zaposlenja (*nezaposlen/ne traži posao*) te jedna iz područja Stavova/orijentacije (*neodgovarajući osjećaj krivnje*).

Peti faktor (4.245% zajedničke varijance) objašnjavaju tri čestice: kratak raspon pažnje, loš uspjeh u školi i negativno orijentirana čestica neopravdano visoko samopoštovanje.

Zadnji faktor (3.866% zajedničke varijance) čine samo dvije čestice: *u tijeku mjere obiteljsko-pravne zaštite i socijalnozaštitne intervencije te aktivno odbija pomoć*.

Faktorska struktura na subuzorku djevojaka

Faktorska struktura učinjena na subuzorku ženskih ispitanica (N – 144) ukazuje na drugačije rezultate. Kaiser – Mexer – Olkinova mjera ukazuje na valjanost uzorka za analizu (KMO = .812), dok su za pojedinačne čestice, jednako kao i u prethodnoj analizi, sve vrijednosti veće od > .53, osim za jednu česticu (U tijeku mjere obiteljsko-pravne zaštite i socijalnozaštitne intervencije: .359). Bartlettov test sfericiteta $\chi^2 (861) = 2756.507$ ukazuje da su korelacije između čestica dovoljno visoke za metodu glavnih komponenti. Ekstrahirano je 13 faktora, na temelju jednakog kriterija (Kaiserov kriterij) koji pojašnjavaju 69.782% zajedničke varijance. Te se čestice grupiraju u drugačije strukture od prethodne analize načinjene na subuzorku muških ispitanika. Kako se radi o relativno malom uzorku, ali i o različitoj strukturi rizika, a time i potreba djevojaka tijekom tretmana, za očekivati je da će struktura ukazivati na drugačiju faktorsku soluciju.

Kako je velik broj dobivenih faktora moguće objasniti samo putem jedne ili dvije varijable čije su projekcije veće od 0.40, za kreiranje faktorske solucije korišten je scree plot i unaprijed određivanje broja faktora. Scree plot upućuje na faktorsko rješenje koje čini šest faktora, a ono objašnjava 50.313% zajedničke varijance. Projekcije pojedinih čestica moguće je pratiti u tablici 4.

Na prvi faktor (koji objašnjava 11.024% zajedničke varijance) najviše projekcije daje devet čestica i to gotovo sve iz područja Obiteljskih prilika/Roditeljstva, iz područja Ranijih i sadašnjih

kaznenih djela/Sankcija i to one koje se odnose na ranije socijalno zaštitne ili obiteljsko – pravne intervencije te čestica iz područja Ličnosti/Ponašanja koja se odnosi na neodgovarajući osjećaj krivnje. Taj bi se faktor mogao interpretirati putem prisutnih nepovoljnih obiteljskih okolnosti te uključenost obitelji i/ili maloljetnika u sustav intervencija.

Drugi faktor (koji objašnjava 9.549% zajedničke varijance) definiraju četiri čestice iz područja Školovanja/Zaposlenja, četiri čestice iz područja Ličnosti/Ponašanja te jedna iz područja Stavova/Orijentacije. Čestice upućuju na probleme u ponašanju koji se manifestiraju u školskom okruženju.

Treći faktor (koji objašnjava 9.539% zajedničke varijance) upućuje na druženje s delinkventnim vršnjacima i aktivno odbijanje pomoći, a najviše projekcije imaju devet čestica, iz područja Odnosa s vršnjacima (*ima nekoliko prijatelja delinkventna, ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih poznanika, ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih prijatelja*), Stavova/Orijentacije (*aktivno odbija pomoć, antisocijalna/stavovi koji podržavaju kriminalitet, prkosi autoritetu*), jedna čestica iz područja Zlouporebe sredstava ovisnosti koja upućuje na povremeno uzimanje droge, jedna iz područja Školovanja koja upućuje na bježanje s nastave te jedna iz područja Ličnosti koja upućuje na neopravdano visoko samopoštovanje. Takva formacija faktora upućuje kako je kod djevojaka druženje s antisocijalnim vršnjacima popraćeno povremenim uzimanjem sredstava ovisnosti, bježanjem s nastave i aktivnim odbijanjem pomoći.

Četvrti faktor (koji objašnjava 9.530% zajedničke varijance) objašnjavaju čestice koje upućuju na raniju i trenutnu antisocijalnu, delinkventnu aktivnost, a to su čestice područja Ranijih i sadašnjih kaznenih djela/Sankcija i Zlouporebe sredstava ovisnosti.

Ukupnom objašnjenju zajedničke varijance, s nešto nižim postotkom (5.917%) doprinosi peti faktor. Njega objašnjavaju sve čestice Slobodnog vremena/Rekreacije, ali za razliku od faktorske solucije kod ispitanika muškog spola, objašnjenju doprinose i čestice koje upućuju na trenutne socijalnozaštitne ili obiteljskopravne intervencije, loš uspjeh u školi i kratak raspon pažnje.

Zadnji, šesti faktor (4.754%) objašnjavaju samo dvije čestice: *kronično uzimanje droge i*

nezaposlen/ne traži posao, ali s vrlo visokim projekcijama na taj faktor.

Generalno, može se reći kako u obje faktorske solucije postoje slične zakonitosti, te se čestice

određenih područja zajedno grupiraju. Samo kod nekih faktora postoji podudarnost s područjima, odnosno teorijskim konstruktima prema kojima su kreirana područja ovog upitnika. Najveće

Tablica 4. Matrica korelacija varijabli nakon rotacije (subzoračak djevojaka)

Područja	Faktori	1.F	2.F	3.F	4.F	5.F	6.F
	Čestice pojedinog područja						
Ranija i sadašnja kaznena djela / Sankcije	Ranije socijalno zaštitne intervencije i policijske intervencije	0.468					
	Poduzimane mjere obiteljsko-pravne zaštite	0.654					
	Ranije izrečene odgojne mjere prema maloljetniku				0.739		
	U tijeku mjere obiteljsko-pravne zaštite i socijalno zaštitne intervencije					0.549	
	Sada izrečene odgojne mjere prema maloljetniku				0.595		
Obiteljske prilike / Roditeljstvo	Neodgovarajući nadzor roditelja	0.616					
	Poteškoće pri kontroliranju ponašanja	0.496					
	Neprikladni načini discipliniranja	0.662					
	Nedosljedni postupci roditelja	0.620					
	Loš odnos (otac – maloljetnik)	0.546					
	Loš odnos (majka – maloljetnik)						
Školovanje/ Zaposlenje	Ometajuća ponašanja u razredu		0.726				
	Ometajuća ponašanja u školskom okruženju		0.556				
	Loš uspjeh u školi					0.592	
	Problemi s vršnjacima		0.675				
	Problemi s nastavnicima		0.613				
	Bježenje s nastave			0.433			
	Nezaposlen / ne traži posao						0.796
Odnosi s vršnjacima	Ima nekoliko poznanika delinkvenata	0.438					
	Ima nekoliko prijatelja delinkvenata			0.443			
	Ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih poznanika			0.548			
	Ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih prijatelja			0.628			
Zloupotreba sredstava ovisnosti	Povremeno uzimanje droge	0.431		0.604			
	Kronično uzimanje droge					0.871	
	Kronično uživanje alkohola				0.734		
	Zloupotreba sredstava ovisnosti ometa svakodnevno funkcioniranje				0.724		
	Uzimanje sredstava ovisnosti povezano s kaznenim djelom(ima)				0.737		
Slobodno vrijeme/ Rekreacija	Ograničen broj organiziranih aktivnosti					0.560	
	Mogao bi bolje koristiti svoje slobodno vrijeme					0.435	
	Nema posebnih interesa					0.482	
Ličnost/ Ponašanje	Neopravdano visoko samopoštovanje			0.401			
	Fizički agresivan		0.442				
	Izljevi bijesa		0.526	0.413			
	Kratak raspon pažnje					0.587	
	Loše podnosi frustraciju	0.480	0.511				
	Neodgovarajući osjećaj krivnje	0.474					
	Verbalno agresivan, drzak		0.652				
Stavovi/ Orijentacija	Antisocijalan, stavovi koji podržavaju kriminal			0.561	0.501		
	Ne traži pomoć						
	Aktivno odbija pomoć			0.591			
	Prkosi autoritetu		0.501	0.497			
	Beščutan, ne obazire se na druge						

podudarnosti s područjima instrumenta prisutne su kod Obiteljskih prilika, Slobodnog vremena/Rekreacije, Zlouporebe sredstava ovisnosti te Odnosa s vršnjacima.

Usporedba faktorskih rješenja ukazuje kako kod oba subuzorka čestice iz područja Školovanja i Ličnosti/Ponašanja kreiraju zajednički faktor, odnosno teškoće u školovanju prate problemi u ponašanju ili obrnuto. No, područje obiteljskih prilika, kod subuzorka mladića, povezano je s druženjem s delinkventnim vršnjacima, bježanjem iz škole i aktivnim odbijanjem pomoći dok kod djevojaka teškoće u obiteljskim odnosima prati povremeno korištenje droga, druženje s delinkventnim vršnjacima te određena obilježja ličnosti. Dok se kod subuzorka mladića može prepoznati kako je ranija i sadašnja antisocijalna aktivnost povezana s druženjem s delinkventnim vršnjacima i zlouporabom sredstava ovisnosti, tu zakonitost nije moguće prepoznati kod subuzorka ispitanica.

Kod mladića je područje slobodnog vremena povezano s nezaposlenošću i neodgovarajućim osjećajem krivnje dok kod djevojaka s lošim uspjehom u školi i kratkim rasponom pažnje, što ukazuje na različite rizične okolnosti. Dok se čestice područja zlouporebe sredstava ovisnosti kod mladića grupiraju zajedno s česticama Ranijih i sadašnjih kaznenih djela/Sankcija, tu zakonitost nije moguće prepoznati u subuzorku djevojaka.

Valja spomenuti kako je i ranije provjeravano faktorsko rješenje na nešto širem uzorku čije je rezultate moguće pronaći u radu Žižak i sur. (2010)¹⁰. No, fokus je bio usmjeren na sličnosti i razlike faktorskih rješenja kod ispitanika muškog i ženskog spola te ove dvije analize glavnih komponenti upućuju na različitu rizičnost djevojaka i mladića, a time i na nužnost kreiranja normi posebno za mladiće, a posebno za djevojke.

Analiza faktorske strukture svakog pojedinog područja instrumenta

S ciljem provjere homogenosti svakog pojedinog područja napravljeno je osam, odnosno devet, faktorskih analiza, za svako pojedino područje

rizika. Paralelno je provjerena struktura kako za cjelokupan uzorak tako i za subuzorke mladića i djevojaka. Kako rezultati upućuju na slična rješenja, u nastavku će biti prikazani rezultati za cjelokupni uzorak.

Za svako područje Kaiser – Meyer – Olkinove mjere ukazuju da su podaci prikladni za provedbu faktorske analize ($p < 0.001$) te se KMO vrijednosti kreću od 0.617 (za područje Slobodnog vremena) do 0.843 (za područje Školovanja). Bartlettov test sfericiteta za svako područje ukazuje kako su korelacije između čestica dovoljno visoke za provedbu metode glavnih komponenti. Pri ekstrahiranju faktora, prvenstveno je korišten Keiserov kriterij. No, važno je napomenuti kako kod dva područja (Ranija i sadašnja kaznena djela/Sankcije i Ličnost) na temelju tog kriterija je ekstrahirano dvofaktorsko rješenje. Tada se pristupilo postupku određivanja fiksnog broja faktora jer se na temelju teorijskih saznanja očekivalo jednofaktorsko rješenje.

U nastavku (tablica 5) slijedi prikaz projekcija čestica pojedinog područja na prvu glavnu komponentu, odnosno to područje i korelacija svake pojedine čestice sa sumom rezultata tog područja.

Na temelju rezultata prikazanih u tablici 5. moguće je zaključiti kako za šest područja struktura faktora, odnosno područja ukazuje na zadovoljavajuću faktorsku strukturu, pri čemu sve čestice pojedinog područja se s umjerenim ili visokim vrijednostima projiciraju na prvu glavnu komponentu. To su područja: Ranija i sadašnja kaznena djela (HRV), Obiteljske prilike/Roditeljstvo, Odnosi i vršnjacima, Zlouporeba sredstava ovisnosti, Slobodno vrijeme/Okupacija i Stavovi/Orijentacija. U preostala tri područja po jedna čestica (*Sada ima izrečene tri ili više sankcija* u području Ranijih i sadašnjih kaznenih djela/Sankcija ORG; *Nezaposlen/Ne traži posao* u području Školovanja/Zaposlenja; *Kratak raspon pažnje* u području Ličnosti/Ponašanja) daje nisku projekciju na prvu glavnu komponentu, ali njihove korelacije sa sumom rezultata tog područja ukazuju na niske, ali statistički značajne korelacije. Vrijednosti još jedne čestice ukazuju na neočekivane rezultate. Naime, čestica *U tijeku*

¹⁰ Za potpuni uvid u rezultate faktorske strukture i metrijskih obilježja instrumenta uputno je pogledati rad: Žižak i sur. (2010): Struktura i mjerne karakteristike Upitnika za određivanje razine intervencije / vođenje slučaja (UZORI/VS). Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja. 46 (2), 61-81.

Tablica 5. Matrica strukture svakog pojedinog područja

Područja	Čestice	r s prvom glavnom komponentom	Korelacija sa sumom rezultata područja
Ranija i sadašnja kaznena djela / Sankcije ORG	Ranije izrečeno tri ili više sankcija	0.748	0.674**
	Dvije ili više sankcija bile neuspješne	0.840	0.781**
	Ranije izrečen nadzor	0.707	0.753**
	Ranije bio u instituciji/zatvoru	0.679	0.684**
	Sada ima izrečene tri ili više sankcija	0.218	0.295**
	Karakteristični korijen	2.272	
	Objašnjena varijanca (%)	45.449	
Ranija i sadašnja kaznena djela / Sankcije HRV	Ranije socijalnozaštitne intervencije i policijske intervencije	0.634	0.742**
	Poduzimane mjere obiteljsko-pravne zaštite	0.567	0.616**
	Ranije izrečene odgojne mjere prema maloljetniku	0.695	0.648**
	U tijeku mjere obiteljsko-pravne zaštite i socijalnozaštitne intervencije	-0.584	0.024
	Sada izrečene odgojne mjere prema maloljetniku	0.772	0.562**
	Karakteristični korijen	2.143	
Objašnjena varijanca (%)	42.857		
Obiteljske prilike / Roditeljstvo	Neodgovarajući nadzor roditelja	0.743	0.712**
	Poteškoće pri kontroliranju ponašanja	0.688	0.661**
	Neprikladni načini discipliniranja	0.730	0.701**
	Nedosljedni postupci roditelja	0.671	0.637**
	Loš odnos (otac – maloljetnik)	0.562	0.586**
	Loš odnos (majka – maloljetnik)	0.584	0.608**
	Karakteristični korijen	2.665	
	Objašnjena varijanca (%)	44.409	
Školovanje/ Zaposlenje	Ometajuća ponašanja u razredu	0.794	0.754**
	Ometajuća ponašanja u školskom okruženju	0.792	0.755**
	Loš uspjeh u školi	0.478	0.528**
	Problemi s vršnjacima	0.685	0.665**
	Problemi s nastavnicima	0.813	0.774**
	Bježanje s nastave	0.590	0.622**
	Nezaposlen / ne traži posao	0.131	0.199**
	Karakteristični korijen	2.982	
	Objašnjena varijanca (%)	42.595	
Odnosi s vršnjacima	Ima nekoliko poznanika delinkvenata	0.661	0.679**
	Ima nekoliko prijatelja delinkvenata	0.764	0.753**
	Ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih poznanika	0.728	0.726**
	Ima vrlo malo prosocijalno usmjerenih prijatelja	0.771	0.754**
	Karakteristični korijen	2.145	
	Objašnjena varijanca (%)	53.625	
Zloupotreba sredstava ovisnosti	Povremeno uzimanje droge	0.647	0.690**
	Kronično uzimanje droge	0.554	0.498**
	Kronično uživanje alkohola	0.685	0.645**
	Zloupotreba sredstava ovisnosti ometa svakodnevno funkcioniranje	0.817	0.750**
	Uzimanje sredstava ovisnosti povezano s kaznenim djelom(ima)	0.817	0.769**
	Karakteristični korijen	2.531	
	Objašnjena varijanca (%)	50.617	
Slobodno vrijeme/ Rekreacija	Ograničen broj organiziranih aktivnosti	0.720	0.723**
	Mogao bi bolje koristiti svoje slobodno vrijeme	0.724	0.685**
	Nema posebnih interesa	0.692	0.704**
	Karakteristični korijen	1.522	
	Objašnjena varijanca (%)	50.772	

Tablica 5. nastavak

Ličnost/ Ponašanje	Neopravdano visoko samopoštovanje	0.303	0.338**
	Fizički agresivan	0.708	0.638**
	Izljevi bijesa	0.783	0.712**
	Kratak raspon pažnje	0.186	0.361**
	Loše podnosi frustraciju	0.674	0.657**
	Neodgovarajući osjećaj krivnje	0.361	0.479**
	Verbalno agresivan, drzak	0.788	0.722**
	Karakteristični korijen	2.445	
Objašnjena varijanca (%)	34.925		
Stavovi/ Orijentacija	Antisocijalan, stavovi koji podržavaju kriminal	0.693	0.566**
	Ne traži pomoć	0.508	0.513**
	Aktivno odbija pomoć	0.700	0.593**
	Prkosi autoritetu	0.682	0.553**
	Beščutan, ne obazire se na druge	0.680	0.525**
	Karakteristični korijen	2.155	
	Objašnjena varijanca (%)	43.096	

Tablica 6. Cronbachove alphe za pojedina područja UZORI/VS

Područje	Broj čestica	α M i Ž	α Ž	α M
Ranija i sadašnja kaznena djela	5	0.676	0.767	0.654
Ranija i sadašnja kaznena djela HRV	5	0.312	0.484	0.276
Obiteljske prilike	6	0.744	0.722	0.749
Školovanje/Zaposlenje	7	0.763	0.730	0.764
Odnosi s vršnjacima	4	0.711	0.652	0.710
Zloupotreba sredstava ovisnosti	5	0.739	0.666	0.752
Slobodno vrijeme	3	0.511	0.474	0.522
Ličnost/Ponašanje	7	0.647	0.624	0.652
Stavovi/Orijentacija	5	0.656	0.707	0.639
Ukupni rezultat	42	0.902	0.909	0.898
Ukupni HRV	42	0.900	0.912	0.894

mjere obiteljsko-pravne zaštite ili socijalno-zaštitne intervencije povezana je s prvom glavnom komponentom s relativno visokom ali negativnom vrijednošću, dok njena korelacija sa sumom rezultata ukazuje da ne doprinosi objašnjenju tog područja. Naime, kako se ne radi o kaznenopravnim sankcijama takav je rezultat očekivan, no s druge strane u hrvatskom sustavu intervencija čitav niz socijalno-zaštitnih i obiteljsko-pravnih intervencija zna prethoditi kazneno-pravnim intervencijama.

Inter – item korelacije pojedinih čestica u svakom području ukazuju na umjerene korelacije među česticama, što upućuje kako svaka čestica doprinosi s nekom novom informacijom definiranju pojedinog područja¹¹.

Pouzdanost instrumenta UZORI/VS

Ispitivanjem metrijskih obilježja utvrdilo se koliko dobro instrument mjeri obilježja rizika kod djece i mladih s problemima u ponašanju. Cronbachova alfa za cjelokupni instrument (42 čestice) je 0.900. U tablici koja slijedi (tablica 6.) prikazane su Cronbachove alphe pojedinih subskala za ukupni uzorak (N – 647) te za subuzorke muških (N – 503) i ženskih ispitanika (N – 144).

Kao što je iz tablice vidljivo, na nekim područjima Cronbachova alfa nižih je vrijednosti. Na subskali Slobodnog vremena te niže vrijednosti možemo pripisati malom broju čestica (samo tri

11 Korelacijske matrice dostupne kod autora.

čestice) na što upozorava i Cortina (1993, prema Field, 2009). No, najviše zabrinjavaju niske vrijednosti na subskali Ranijih i sadašnjih kaznenih djela, kod kojeg je rađena prilagodba čestica kako bi odgovarala našem zakonodavstvu, no rezultati upućuju na nužnost daljnje dorade, što se nadovezuje na rezultate analize faktorske strukture.

Procjena normi za utvrđivanje razine rizičnosti/potreba ispitanika

Budući da su faktorska rješenja kod ispitanika muškog i ženskog spola ukazala na različitu rizičnost djevojaka i mladića, time se nametnula i nužnost kreiranja normi posebno za mladiće, a posebno za djevojke.

Uz to, valja spomenuti da je riječ o instrumentu temeljenom na rodno neutralnom pristupu. Namijenjen je, prije svega, muškoj populaciji u riziku koji nije rodno specifičan u odnosu na djevojke pa time nije niti primjenjiv za djevojke, već ga u radu sa ženskom populacijom možemo koristiti tek kao svojevrsan orijentir kada je riječ o procjeni rizika/potreba ispitanica uvažavajući znanstveno-teorijske spoznaje o tzv. "univerzalnim rizicima" za predikciju delinkventnog ponašanja u budućnosti (Schwalbe, 2008). Naime, UZORI/VS u svojim česticama ne uvažava rodnu žensku perspektivu pa tako nekih od specifičnih ženskih rizičnih čimbenika niti nema u originalnoj verziji upitnika (npr. maloljetnička trudnoća, promiskuitetno ponašanje, seksualno zlostavljanje, povreda žena uzrokovana društvenim položajem, i sl.). Dakle, za objektivniju procjenu rizika kod djevojaka svakako bi trebalo napraviti dodatak za procjenu ispitanica, odnosno, rodno osjetljiv dodatak instrumentu (Schwalbe, 2008; Olver, Stockdale i Wormith, 2009). Međutim, krajem 2010. godine izašla je posljednja verzija ovog instrumenta- YLS/CMI 2.0 (Hoge, i Andrews, 2010). Uvidom u upitnik vidljivo je da niti jedna od čestica na osam područja u prvom dijelu upitnika nije promijenjena već je rodna perspektiva uvažena u 3. području upitnika u kojem se procjenjuju faktori prijemčivosti (radi se o dvjema česticama nazvanim *gender* i *pregnancy issues*). U samom opisu YLS/CMI 2.0. autori navode da je instrument primjenjiv za mladiće i djevojke starosti 12-18 godina te su ponuđene i nove norme¹².

U skladu s navedenim, nužno je prikazati norme odvojeno za mladiće i djevojke (na što nam je, uostalom, ukazala i faktorska analiza) u dobi od **12 do 18**.

Određivanje normi za ukupni rezultat

Kako bismo mogli uspoređivati rezultate više ispitanika na više od jedne varijable, potrebno ih je prethodno standardizirati. Za interpretaciju bruto rezultata korištene su standardizirane Z vrijednosti. One daju informaciju o položaju ispitanika u odnosu na druge ispitanike u normativnom uzorku (Petz, 2004). Poznato je da rezultat skaliran u Z-vrijednost pokazuje da li je rezultat iznad ili ispod prosjeka. Uz to, omogućuje stjecanje uvida koliko je neki rezultat u terminima standardnih devijacija udaljen od aritmetičke sredine.

Da bi se instrument mogao koristiti u znanstvene, ali i praktične svrhe, potrebno je prije svega izračunati granične norme za ukupni rezultat za mladiće i za djevojke koji su prikazani u tablicama koje slijede.

Tablica 6. Norme za ukupni rezultat (sumu rezultata po česticama) za subzborak mladića (N=503)

Centili	Rezultati	Z-vrijednosti
1	2	-1.82
3	3	-1.58
5	4	-1.46
10	5	-1.34
20	9	-0.85
30	12	-0.49
40	14	-0.25
50	17	0.11
60	19	0.36
70	21	0.60
80	24	0.96
90	28	1.45
95	31	1.81
97	32	1.93
99	38	2.65

Temeljem podataka u tablici 6. može se odrediti, za svaki pojedini rezultat, u koji centil pripada te kojem standardiziranom rezultatu odgovara. Ovako prikazani normativni podaci pomažu u interpretaciji dobivenih rezultata na instrumentu budući da podaci izraženi u centilima pokazuju postotak mladih u normativnom uzorku čiji je rezultat manji/viši

12 Nove norme za YLS/CMI 2.0. izrađene su za muški i ženski spol sukladno razini institucionalizacije maloljetnika/maloljetnice.

od dobivenog sirovog rezultata za pojedinu osobu. Na primjer, ako mladić na UZORI/VS postigne 9 bodova, uvidom u tablicu jasno je da je taj rezultat u 20. centilu. To znači da je njegov rezultat viši od 20% rezultata ispitanika u normativnom uzorku.

No, budući da su u izvornom instrumentu procjene rizičnosti i potreba predstavljene kao četiri kategorije (niska, umjerena, visoka i vrlo visoka), uz gore navedene norme, izračunati su i osnovni statistički pokazatelji za ukupni rezultat (tablica 7.) nakon čega je izvršena distribucija frekvencija u četiri razreda prema navedene četiri razine rizičnosti i potreba (tablica 8.) kako bi se dobili granični rezultati, a pritom su izračunate apsolutne i kumulativne frekvencije.

Tablica 7. Osnovni statistički parametri za ukupni rezultat za subuzorak mladića

Naziv varijable	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Rezultati	
			Minimalni	Maksimalni
Ukupni rezultat	16.77	8.161	1	39

Tablica 8. Distribucija frekvencija u razrede za ukupni rezultat za subuzorak mladića (N=503)

Razredi	Postotak	Kumulativni postotak
0-9	21.4	21.4
10-19	40.8	62.2
20-29	30.5	92.7
30-39	7.3	100

Na temelju tablice 8. zaključuje se da ispitanici koji pripadaju kategoriji niske rizičnosti imaju ukupan rezultat na instrumentu UZORI/VS između 0 i 9. Umjerenom razini rizika pripadaju ispitanici koji postižu rezultat od 10 do 19. Ispitanici s postignutim rezultatom od 20 do 29, pripadaju u kategoriju visokog rizika, dok oni mladići koji postignu rezultat jednak ili veći od 30 bodova pripadaju vrlo visokom riziku.

Usporedimo li ovako dobivene norme s originalnim kanadskim normama i hrvatskim normama dobivenim 2002. (Nikolić, Koller-Trbović i Žižak, 2002), jasno je da su rasponi rezultata za pojedinu razinu rizika na sadašnjem normativnom uzorku drugačiji. Drugim riječima, sukladno ovim normama, pojedinac mora postići manji broj rizika da bi pripao višoj razini rizika u usporedbi s originalnim normama. Usporedbom sadašnjih i normi iz 2002. g., vidljivo je da po novodobivenim

normama pojedinac mora postići veći broj rizika, kako bi "pripao" u višu razinu rizika.

Tablica 9. Norme za ukupni rezultat (sumu rezultata po česticama) za subuzorak djevojaka (N=144)

Centili	Rezultati	Z-vrijednosti
1	0	-1.94
3	1	-1.82
5	2	-1.70
10	4	-1.46
20	6	-1.21
30	8	-0.97
40	10	-0.73
50	12	-0.49
60	15	-0.13
70	17	0.11
80	19	0.36
90	25	1.08
95	30	1.69
97	32	2.27
99	36	2.77

Tablica 9. omogućuje nam da za svaki postignuti sirovi (bruto) rezultat vidimo kojem centilu pripada te kojem standardiziranom rezultatu odgovara, kao što je to naprijed bilo prikazano za mušku populaciju.

Također, i kod djevojaka su izračunati osnovni statistički pokazatelji za ukupni rezultat (tablica 10.) te je napravljena distribucija frekvencija u četiri razreda sukladno četiri razine rizičnosti i potreba (tablica 11.).

Tablica 10. Osnovni statistički parametri za ukupni rezultat za subuzorak djevojaka

Naziv varijable	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Rezultati	
			Minimalni	Maksimalni
Ukupni rezultat	13.48	8.139	0	37

Tablica 11. Distribucija frekvencija u razrede za ukupni rezultat za subuzorak djevojaka (N=144)

Razredi	Postotak	Kumulativni postotak
0-8	31.3	31.3
9-17	41.7	73.00
18-26	18.00	91.00
27-37	9.00	100.00

Iz navedenog se zaključuje da ispitanice koje su nisko rizične imaju ukupan rezultat na instrumentu

UZORI/VS između 0 i 8. Djevojke s postignutim rezultatom od 9 do 17 bodova pripadaju kategoriji umjerenog rizika, a one s rezultatom od 18 do 26 bodova visokoj razini rizika. Ispitanice koje postignu 27 ili više bodova, pripadaju kategoriji vrlo visokog rizika.

Iz izračunatih normi jasno je da mladići moraju postići veći broj bodova od djevojaka kako bi postigli višu razinu rizika (npr. muški ispitanici s 9 bodova spadaju u niski rizik, a ispitanice u umjereni).

Ovako dobivene norme (tablica 11.), razlikuju se u odnosu na originalne norme instrumenta, kao i u odnosu na one dobivene ranijom standardizacijom 2002.g. u Hrvatskoj. To, naravno, ne čudi jer, kao što je već i naprijed spomenuto, dobiveni podaci o normama ovise o uzorku ispitanika i njegovim karakteristikama.

Utvrđivanje normi za pojedinačna područja rizika

Slijedeći istu logiku kao i kod ukupnog rezultata na UZORI/VS, u tekstu koji slijedi za subuzorke mladića i djevojaka izračunate su norme u centilima te su prikazani rezultati izraženi standardiziranim vrijednostima (tablice 12. i 15.), prikazani su osnovni statistički pokazatelji (tablice 13. i 16.) i distribucija frekvencija u razrede (tablice 14. i 17.) za pojedinačna područja rizika/potreba (8 subskala UZORI/VS).

Granični rezultati za pojedinačna područja rizika/potreba, odnosno distribucija frekvencija u razrede različita je u usporedbi s originalnim rasponima rezultata za pojedina područja na originalnom

Tablica 12. Norme po područjima rizika/potreba (8) za subuzorak mladića (N=503)

C	Ranija i sadašnja kaznena djela		Ranija i sadašnja kaznena djela (hrv.)		Obiteljske prilike		Školovanje		Odnosi s vršnjacima		Zluporaba sredstava ovisnosti		Slobodno vrijeme		Ličnost/Ponašanje		Stavovi/Orijentacija		C
	R*	Z**	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	
1	0	-0.59	1	-0.94	0	-1.91	0	-1.41	0	-1.28	0	-0.59	0	-1.67	0	-1.63	0	-0.95	1
3	0	-0.59	1	-0.94	0	-1.91	0	-1.41	0	-1.28	0	-0.59	0	-1.67	0	-1.63	0	-0.95	3
5	0	-0.59	1	-0.94	0	-1.91	0	-1.41	0	-1.28	0	-0.59	0	-1.67	0	-1.63	0	-0.95	5
10	0	-0.59	1	-0.94	1	-1.38	1	-0.94	0	-1.28	0	-0.59	0	-1.67	1	-1.09	0	-0.95	10
20	0	-0.59	1	-0.94	2	-0.84	1	-0.94	1	-0.57	0	-0.59	1	-0.69	2	-0.54	0	-0.95	20
30	0	-0.59	1	-0.94	3	-0.31	2	-0.46	1	-0.57	0	-0.59	1	-0.69	2	-0.54	1	-0.37	30
40	0	-0.59	2	-0.12	3	-0.31	2	-0.46	1	-0.57	0	-0.59	1	-0.69	2	-0.54	1	-0.37	40
50	0	-0.59	2	-0.12	4	0.22	3	0.02	2	0.13	0	-0.59	2	0.29	3	0.00	1	-0.37	50
60	0	-0.59	2	-0.12	5	0.75	4	0.49	2	0.13	0	-0.59	2	0.29	4	0.54	2	0.21	60
70	1	0.33	3	0.70	5	0.75	5	0.97	3	0.83	1	0.23	2	0.29	4	0.54	2	0.21	70
80	1	0.33	3	0.70	6	1.28	6	1.45	4	1.53	1	0.23	3	1.27	5	1.08	3	0.78	80
90	2	1.25	4	1.52	6	1.28	6	1.45	4	1.53	3	1.88	3	1.27	6	1.62	4	1.36	90
95	3	2.17	5	2.34	6	1.28	6	1.45	4	1.53	4	2.70	3	1.27	6	1.62	5	1.94	95
97	4	3.09	5	2.34	6	1.28	6	1.45	4	1.53	4	2.70	3	1.27	6	1.62	5	1.94	97
99	4	3.09	5	2.34	6	1.28	7	1.93	4	1.53	5	3.52	3	1.27	7	2.17	5	1.94	99

*Rezultat **Z-vrijednost

Tablica 13. Osnovni statistički parametri za pojedina područja rizika/potreba (8) za subuzorak mladića

Ime varijable	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Rezultati	
			Minimalni	Maksimalni
Ranija i sadašnja kaznena djela	0.72	1.115	0	5
Ranija i sadašnja kaznena djela (hrv.)	2.19	1.212	0	5
Obiteljske prilike	3.68	1.868	0	6
Školovanje/Zaposlenje	3.16	2.11	0	7
Odnosi s vršnjacima	1.97	1.420	0	4
Zluporaba sredstava ovisnosti	0.77	1.269	0	5
Slobodno vrijeme	1.68	1.026	0	3
Ličnost/ponašanje	3.07	1.853	0	7
Stavovi/orijentacija	1.72	1.465	0	5

instrumentu UZORI/VS. To znači da je sukladno hrvatskim normama potrebno postići manji broj rizika kako bi se postigla viša razina rizičnosti (osim kod npr. školovanja/zaposlenja na umjerenom i visokom riziku, te kod ovisnosti na umjerenom riziku).

Na normativnom subuzorku djevojaka, kao i kod mladića, u usporedbi s originalnim normama za pojedina područja rizika, hrvatske su norme različite.

Iz tablica u kojima su prikazane distribucije frekvencija u razrede za ispitanike muškog i ženskog

Tablica 14. Distribucija frekvencija u razrede za pojedinačna područja rizika za subuzorak mladića

Područje/ Razina rizika	Ranija i sadašnja kaznena djela	Ranija i sadašnja kaznena djela (hrv.)	Obiteljske prilike	Školovanje/ zaposlenje	Odnosi s vršnjacima	Zlouporaba sredstava ovisnosti	Slobodno vrijeme	Ličnost/ Ponašanje	Stavovi/ Orijentacija
Niski rizik	0-1 80.9%	0-1 38.4%	0-1 17.1%	0-1 28.7%	0 19.9%	0-1 80.7%	0 14.4%	0-1 23%	0-1 50.6%
Umjereni rizik	2-3 14.7%	2-3 46.5%	2-3 23.8%	2-4 38.8%	1-2 44.5%	2-3 13.2%	1 30.7%	2-4 36.2%	2-3 36.3%
Visoki rizik	4-5 4.3%	4-5 15.1%	4-6 59.1%	5-7 32.5%	3-4 35.6%	4-5 6.1%	2-3 55%	5-7 26.3%	4-5 13,1%

Tablica 15. Norme po područjima rizika/potreba (8) za subuzorak djevojaka (N=144)

C	Ranija i sadašnja kaznena djela		Ranija i sadašnja kaznena djela (hrv.)		Obiteljske prilike		Školovanje/ Zaposlenje		Odnosi s vršnjacima		Zlouporaba sredstava ovisnosti		Slobodno vrijeme		Ličnost/ Ponašanje		Stavovi/ Orijentacija		C
	R*	Z**	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	R	Z	
1	0	-0.59	1	-0.94	0	-1.91	0	-1.41	0	-1.28	0	-0.58	0	-1.67	0	-1.63	0	-0.95	1
3	0	-0.59	1	-0.94	0	-1.91	0	-1.41	0	-1.28	0	-0.58	0	-1.67	0	-1.63	0	-0.95	3
5	0	-0.59	1	-0.94	0	-1.91	0	-1.41	0	-1.28	0	-0.58	0	-1.67	0	-1.63	0	-0.95	5
10	0	-0.59	1	-0.94	1	-1.38	0	-1.41	0	-1.28	0	-0.58	1	-0.69	1	-1.09	0	-0.95	10
20	0	-0.59	1	-0.94	1	-1.38	1	-0.94	0	-1.28	0	-0.58	1	-0.69	1	-1.09	0	-0.95	20
30	0	-0.59	1	-0.94	2	-0.85	1	-0.94	0	-1.28	0	-0.58	1	-0.69	2	-0.55	1	-0.37	30
40	0	-0.59	1	-0.94	3	-0.31	1	-0.94	1	-0.57	0	-0.58	1	-0.69	2	-0.55	1	-0.37	40
50	0	-0.59	2	-0.12	3	-0.31	2	-0.46	1	-0.57	0	-0.58	2	0.29	3	0.00	1	-0.37	50
60	0	-0.59	2	-0.12	4	0.22	2	-0.46	1	-0.57	0	-0.58	2	0.29	3	0.00	2	0.21	60
70	0	-0.59	2	-0.12	5	0.75	3	0.02	2	0.13	1	0.24	3	1.27	4	0.54	2	0.21	70
80	1	0.33	3	0.7	5	0.75	4	0.49	3	0.83	1	0.24	3	1.27	5	1.08	3	0.78	80
90	1	0.33	4	1.52	6	1.28	6	1.45	3	0.83	2	1.05	3	1.27	5	1.08	4	1.36	90
95	3	2.17	5	2.35	6	1.28	6	1.45	4	1.53	3	1.05	3	1.27	6	1.62	5	1.94	95
97	4	3.09	5	2.35	6	1.28	6	1.45	4	1.53	4	2.69	3	1.27	6	1.62	5	1.94	97
99	4	3.09	5	2.35	6	1.28	6	1.45	4	1.53	4	2.69	3	1.27	7	2.16	5	1.94	99

*Rezultat **Z-vrijednost

Tablica 16. Osnovni statistički parametri za pojedinačna područja rizika/potreba (8) za subuzorak djevojaka

Ime varijable	Aritmetička sredina	Standardna devijacija	Rezultati	
			Minimalni	Maksimalni
Ranija i sadašnja kaznena djela	0.37	0.922	0	4
Ranija i sadašnja kaznena djela (hrv.)	2.00	1.223	0	5
Obiteljske prilike	3.28	1.898	0	6
Školovanje/Zaposlenje	2.26	1.884	0	7
Odnosi s vršnjacima	1.26	1.290	0	4
Zlouporaba sredstava ovisnosti	0.52	0.996	0	4
Slobodno vrijeme	1.81	0.998	0	3
Ličnost/ponašanje	2.76	1.797	0	7
Stavovi/orijentacija	1.37	2.423	0	5

spola vidljivo je da su granice razreda za pojedine razine rizika/potreba kod mladića i djevojaka gotovo iste, osim kada je riječ o originalnom području ranijeg i sadašnjeg delinkventnog statusa i područje zlouporabe sredstava ovisnosti. Tako su primjerice djevojke koje na području delinkventnog statusa postignu 3 boda, visoko rizične, a mladići s istim brojem bodova umjereno rizični. Na području zlouporabe sredstava ovisnosti situacija je ista. To znači da djevojke koje na tom području dosegnu 3 boda, postižu visoki rizik, a mladići umjereni.

Sumirajući dosad navedeno, evidentno je da su norme mladića i djevojaka, kao što je i očekivano, različite. O razlikama u rizicima/potrebama mladića i djevojaka govori brojna recentna literatura, a sve je više istraživanja koja se bave razlikama u razini rizičnosti i tretmanskim potrebama mladića, odnosno djevojaka. U prilog navedenim razlikama u normama donosimo neke podatke recentnih istraživanja.

Tako primjerice Bloom i Convington (2001) navode kako su bjegovi od kuće, ovisnosti i prostitucija kod djevojaka adaptivna ponašanja na situaciju u kojoj se nalaze, odnosno strategija suočavanja s nepovoljnom obiteljskom situacijom. Problemi s ovisnosti često su znak drugih problema koji vode ka rizičnom ponašanju. Generalno gledajući, djevojke čine lakša kaznena djela nego mladići. Uz to, djevojke manifestiraju i više mentalnih problema od mladića. Hubbart i Prat (2002) navode da su antisocijalno ponašanje, vršnjaci, stavovi i uvjerenja zajednički rizični faktori za pojavu delinkventnog ponašanja i za mladiće i djevojke, s tim da delinkventno ponašanje kod žena bolje prediktira povijest fizičkog i seksualnog zlostavljanja, problematična i disfunkcionalna obitelj, te

problemi u području školovanja. Obitelji djevojaka problematičnije su nego obitelji mladića (Calhoun i Jurggens, 1993; Hipwell i Loeber, 2006; Schwalbe i dr., 2006). Traumatski događaji i zlostavljanje pojavljuju se ranije nego kod mladića (Gorman i Smith 2003, prema Cooney, Small i O'Connor, 2008). Slične spoznaje iznose i Cooney, Small i O'Connor (2008) te navode kako je za djevojke tipično da dolaze iz disfunkcionalnih obitelj, imaju povijest fizičkog ili seksualnog nasilja, nezdrave odnose s obitelji i partnerom, mentalne i emocionalne probleme, partnera koji se devijantno ponaša i probleme s ovisnošću.

Cauffman (2008) analizirajući literaturu vezanu uz razlike muškog i ženskog delinkventnog ponašanja zaključuje da mladići i djevojke dijele mnoge zajedničke rizične faktore za pojavu delinkventnog ponašanja, no ti rizični faktori različito utječu na mladiće i djevojke. Evidentno je da između djevojaka i mladića postoji različita razina rizika kojoj su izloženi kao i učestalost te intezitet tih rizika. Generalno gledajući, djevojke doživljavaju više struke rizike, više razine i intenziteta nego mladići, te iskazuju višu razina različitih mentalnih problema (Gavazzi, 2006; Gavazzi, Yarchech i Chesney-Lind, 2006). Odabir partnera mladića i djevojaka je različit (Cooney, Small i O'Connor, 2008; Bloom i Convington, 2001). Brak kod muškaraca ima pozitivan utjecaj na ponašanje, a kod žena predstavlja produbljanje rizičnosti (udaju za antisocijalnog partnera, ovisnički odnos o partneru). Putevi djevojaka ka delinkventom i problematičnom ponašanju generalno gledajući, drugačiji su nego kod muške populacije (Bloom i Convington, 2001).

Jones, Hubbard i Mathews (2008, prema Jeđud Borić, 2012) u kontekstu rodno neutralno i rodno

Tablica 17. Distribucija frekvencija u razrede za pojedinačna područja rizika za subuzorak djevojaka

Područje/ Razina rizika	Ranija i sadašnja kaznena djela	Ranija i sadašnja kaznena djela (hrv.)	Obiteljske prilike	Školovanje/ zaposlenje	Odnosi s vršnjacima	Zlouporaba sredstava ovisnosti	Slobodno vrijeme	Ličnost/ Ponašanje	Stavovi/ Orijentacija
Niski rizik	0-1 93.1%	0-1 47.2%	0-1 22.9%	0-1 41%	0 38.9%	0 70.1%	0 9.7%	0-1 29.2%	0-1 68.1%
Umjereni rizik	2 1.4%	2-3 41%	2-3 28.5%	2-4 43.7%	1-2 41%	1-2 23.7%	1 31.9%	2-4 50.7%	2-3 20.8%
Visoki rizik	3-5 5.6%	4-5 11.8%	4-6 48.6%	5-7 15.3%	3-4 20.1%	3-5 6.3%	2-3 58.3%	5-7 20.2%	4-5 11.1%

osjetljivog pristupa procjeni zagovaraju primjenu standardiziranih rodno neutralnih instrumenata, no upućuju na važnost njihove validacije na ženskom uzroku i prilagođavanje normi za razine rizika.

Iz navedenih je rodni i spolni razlika, između ostalog, opravdana izrada posebnih normi za djevojke i mladiće.

ZAKLJUČAK

S ciljem provjere i standardizacije Upitnika za određivanje razine intervencije/Vođenje slučaja, na uzorku od 503 mladića i 144 djevojke s problemima u ponašanju, provedeni su postupci izračunavanja metrijskih karakteristika instrumenta i utvrđivanja normi kako za ukupni rezultat instrumenta tako i za pojedinačna područja rizika koja ovaj instrument mjeri.

Analiza faktorske strukture u određenoj mjeri potvrđuje područja rizika izvornog instrumenta. Takav rezultat je očekivan s obzirom da je instrument kreiran na temelju teorijskih konstrukta, a ne na temelju dimenzionalne faktorske analize. Međutim, faktorske solucije na subzorcima mladića i djevojaka upućuju na različitu rizičnost djevojaka i mladića, a time i na važnost kreiranja

posebnih normi ovisno o spolu. Ispitivanje metrijskih obilježja ukazuje na relativno visoku pouzdanost instrumenta i njegovu vrijednost za praktičnu primjenu. Takvi rezultati uputili su na valjane mogućnosti procjene rizika/potreba u tretmanske svrhe koje ovaj instrument nudi te na nužnost provjere ili utvrđivanja normi za takve namjene.

Predložene norme temelje se na nekoliko kriterija: centilima, Z - vrijednostima te na temelju distribucije frekvencija u razrede sukladno broju razina rizičnosti/potreba.

Za određivanje ukupne razine rizika kod mladića, odnosno djevojaka s problemima u ponašanju putem Upitnika za određivanje razine intervencije/Vođenje slučaja predlažu se rasponi razreda navedeni u tablici 19.

Sumirajući sve dosad navedeno, zaključuje se da je osnovni zadatak utvrđivanja hrvatskih normi na upitniku UZORI/VS izvršen iako je kod tumačenja dobivenih rezultata potrebna određena doza opreznosti. Nadalje, instrument s ovako predloženim normama bez sumnje je primjenjiv u praktičnom radu s djecom i mladima starosti od 12 do 18 godina s problemima u ponašanju sa svrhom diferencijacije i individualizacije tretmana. Njegove

Tablica 18. Prijedlog normi za ukupni rezultat za mladiće, odnosno djevojke

	Raspon rezultata Mladići	Raspon rezultata Djevojke
Niska razina rizika	0-9	0-8
Umjerena razina rizika	10-19	9-17
Visoka razina rizika	20-29	18-26
Vrlo visoka razina rizika	30-42	27-42

Tablica 19. Prijedlog normi za pojedinačna područja rizika za mladiće, odnosno djevojke

Područje/Sumarna varijabla	Broj čestica	Razina rizika na sumarnim varijablama (područjima rizika)					
		Niska		Umjerena		Visoka	
		M	Ž	M	Ž	M	Ž
Ranija i sadašnja kaznena djela/Sankcije	5	0-1	0-1	2-3	2	4-5	3-5
Ranija i sadašnja kaznena djela- HRV	5	0-1	0-1	2-3	2-3	4-5	4-5
Obiteljske prilike/Roditeljstvo	6	0-1	0-1	2-3	2-3	4-6	4-6
Školovanje/Zaposlenje	7	0-1	0-1	2-4	2-4	5-7	5-7
Odnosi s vršnjacima	4	0	0	1-2	1-2	3-4	3-4
Zloupotreba sredstava ovisnosti	5	0-1	0	2-3	1-2	4-5	3-5
Slobodno vrijeme/Rekreacija	3	0	0	1	1	2-3	2-3
Ličnost/Ponašanje	7	0-1	0-1	2-4	2-4	5-7	5-7
Stavovi/Orijentacija	5	0-1	0-1	2-3	2-3	4-5	4-5

praktične implikacije (kako na razini svakog pojedinog stručnjaka, ali i sustava socijalne skrbi pa i pravosuđa u cjelini) već su i ranije istaknute: ujednačavanje kriterija za procjenu rizičnosti/potreba mladih i donošenja utemeljenih odluka o adekvatnom tretmanu/intervenciji, povezanost razina rizika i razina intervencije, osiguravanje smjernica koje mogu pomoći prilikom odlučivanja o adekvatnom obliku i strukturi intervencije i stvaranje baze za evaluaciju stručnog odlučivanja.

Međutim, za provjeru valjanosti ovako predloženih normi, u idućim istraživanjima trebalo bi

uzeti u obzir i vanjske kriterije (poput recidivizma, težine kaznenog djela, ali i rezultata dobivenih na drugim standardiziranim instrumentima za procjenu rizičnosti ispitanika) što sada nismo bili u mogućnosti napraviti zbog nepostojanja takvih podataka. Stoga su ovako dobivene norme okvirne vrijednosti, a uz navedene vanjske kriterije, njihova praktična primjena omogućit će točnije određivanje intervala i moguće korekcije ovako dobivenih normi za pojedinu razinu rizika i područje.

LITERATURA:

- Bloom, B. E., Convington, S.S. (2001): Effective gender-responsive interventions in juvenile justice: Addressing the lives of delinquent girls. <http://centerforgenderandjustice.org/pdf/7.pdf>
- Calhoun, G., Jurgens, J. (1993): The neophyte female delinquent: A review of literature. *Adolescence*. 28. 461-474.
- Catchpole, R., Gretton, H. (2003): The Predictive Validity of Risk Assessment With Violent Young Offenders: A 1-Year Examination of Criminal Outcome, *Criminal Justice&Behavior*. 30 (6). 688-708.
- Cauffman, E. (2008): Understanding the female offender. *The Future of Child*. 18 (2). 119-142.
- Cooney, S.M., Small, S.A., O'Connor, C. (2008): Girls in the juvenile justice system-Toward gender-responsive programming. University of Wisconsin Madison.
- Field, A. (2009): *Discovering Statistics Using SPSS*. Sage Publications. London.
- Flores, A.W., Travis, L.F., Latessa, E.J. (2003): Case classification for juvenile corrections: An assessment of the Youth Level of Service/Case Management Inventory; Final Report. Center for Criminal Justice Research. Cincinnati. USA.
- Gavazzi, S. M. (2006): Gender, ethnicity, and the family environment: Contributions to assessment efforts within the realm of juvenile justice. *Family Relations*. 55. 190-199.
- Gavazzi, S. M., Yarcheck, C.M., Chesney-Lind, M. (2006): Global risk in dictators and the role of gender in a juvenile detention sample. *Criminal Justice and Behaviour*. 33. 597-612.
- Hipwell, A.E., Loeber, R. (2006): Do we know which interventions are effective for disruptive and delinquent girls? *Clinical Child and Family Psychology Review*. 9. 221-255.
- Hoge, R.D. (2002): *Assessing adolescents in educational, counseling and other settings*. Lawrence Erlbaum Associates, Mahwah, New Jersey.
- Hoge, R.D. (2007): Edukaciju za primjenu instrumenta za mjerenje rizika i potreba YLS/CMI u sklopu znanstvenog projekta "Usklađivanje intervencija s potrebama djece i mladih u riziku: izrada modela". Interna skripta za edukaciju. Zagreb. Listopad.
- Hoge, R.D. (2009): Advances in the Assessment and Treatment of Juvenile Offenders. *Kriminologija i socijalna integracija*. 17 (2). 49 – 70.
- Hoge, R.D., Andrews, D.A. (1994): *The Youth Level of Service/Case Management Inventory. Description and Evaluation*. Carleton University, Ottawa. Ontario.
- Hoge, R.D. i Andrews, D.A. (1996): *Assessing the Youthful Offender, Issues and Techniques*. The University of North Carolina. Chapel Hill. North Carolina.
- Hoge, R.D. i Andrews, D.A. (2006): *Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CMI), User's Manual*. MHS. Toronto.
- Hoge, R.D. i Andrews, D.A. (2010): *Youth Level of Service/Case Management Inventory 2.0. Mental Health System*.
- Hoge, R.D., Andrews, D.A., Leschied, A.W. (2002): *Youth Level of Service/Case Management Inventory*. MHS. Toronto.
- Hubbart, D.J., Prat, T.C. (2002): A meta-analysis of the predictors of delinquency among girls. *Journal of Offender Rehabilitation*. 34, 1-13.
- Jeđud Borić, I. (2012): Rodna osjetljivost prilikom procjene rizika i potreba te programiranja intervencija za djevojke s problemima u ponašanju. *Ljetopis socijalnog rada*. 19 (2). 241 - 274.
- Koller-Trbović, N. (2008): Edukacija i upute za korištenje instrumenata. Interni materijal, Znanstveni projekt "Usklađivanje intervencija s potrebama djece i mladih u riziku: izrada modela". Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Koller-Trbović, N., Nikolić, B., Ratkajec Gašević, G. (2010): Usporedba instrumenata za procjenu rizika i potreba djece i mladih. *Kriminologija i socijalna integracija*. 18 (2). 1 – 14.

- Marczyk, G.R., Heilbrun, K., Lander, T., DeMatteo, D. (2005): Juvenile decertification: Developing a model for classification and prediction. *Criminal Justice and Behavior*. 32 (3). 278 – 301.
- McShane, M.D., Williams, III.F.P. (2003): *Encyclopedia of Juvenile Justice*. Sage Publications. Thousand Oaks.
- Nikolić, B., Koller-Trbović, N., Žižak, A. (2002): Metrijske karakteristike formulara za procjenu rizičnosti/ potreba. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 38 (1). 103-120.
- Olver, M.E., Stockdale, K. C., Wormith J. S. (2009): Risk assessment with young offenders, a meta – analysis of the three instrument measures, *Criminal Justice and Behavior*. 36 (4). 329 – 353.
- Petz, B. (2004): *Osnove statističke metode za nematematičare*. Slap. Jastrebarsko.
- Poluchowicz, S., Jung, S., Rawana, E.P. (2000): The interrater reliability of the Ministry Risk/Need Assessment Form for juvenile offenders. *Annual Conference of the Canadian Psychological Association*. Montreal.
- Schmidt, F., Hoge, R.D., Gomez, L. (2005): Reliability and Validity analyses of the Youth Level of Service/Case Management Inventory, *Criminal Justice and Behavior*. 32 (3). 329 – 344.
- Schwalbe, C.S., Fraser, M.W., Day, S.H., Cooley, V. (2006): Classifying juvenile offenders according to risk of recidivism: Predictive validity, race/ethnicity, and gender. *Criminal Justice and Behaviour*. 33. 305-324.
- Schwalbe, C.S. (2008): A meta – analysis of juvenile justice risk assessment instruments: predictive validity by gender. *Criminal Justice and Behavior*. 35.1367 – 1381.
- Thompson, A.P., Putnins, A.L. (2003): Risk – need inventories for juvenile offenders in Australia, *Psychiatry, Psychology and Law*. 10. 324 – 333.
- Viljoen, J.L., Elkovitch, N., Scalora, M.J., Ullman, D. (2009): Assessment of reoffender risk in adolescents who have committed sexual offenses: Predictive validity of the ERASOR; PCL:YV, YLS/CMI and Static – 99. *Criminal Justice and Behavior*. 36 (10). 981 – 1000.
- Žižak, A., Ratkajec, G., Nikolić, B., Jeđud, I., (2010): Struktura i mjerne karakteristike Upitnika za određivanje razine intervencije / vođenje slučaja (UZORI/VS). *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 46 (2). 61 – 81.

THE YOUTH LEVEL OF SERVICE/CASE MANAGEMENT INVENTORY: PROPOSAL OF NORMS/ASSESSMENT STANDARDS FOR CROATIA

Summary: *The main goal of this paper is focused on validation and standardization of the questionnaire Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CMI developed by Andrews & Leischied, 2002) on the sample of children and youth with behavioural problems in Croatia.*

The instrument was originally developed within the Canadian system while the assessment standards or norms were based on a sample of high and very high risk youth in conflict with the law. Therefore, its implementation and application requires adaptation to different cultural and social settings than the one where it was originated, and partly due to the different characteristics of the population of children and youth. The first version and adaptation of the original instrument into Croatian language was done in 1998 on the Faculty of Education and Rehabilitation Sciences University of Zagreb. Instrument was standardized in Croatia in 2002 (Nikolić, Koller-Trbović & Žižak, 2002). In the meantime, the original version of the instrument underwent minor changes, and after 10 years of its application in Croatia, it was necessary to check the earlier norms.

The sample was consisted of 647 of children and young people with behavioural problems, aged 12 to 18, who were at the time of the study involved in some form of treatment in Croatia (community, institutional or day treatment).

The results showed strong metric characteristics of the questionnaire, and the overall risk scores normative data is proposed. Furthermore, in contrast to the standardization of the instrument in 2002, new norms are developed separately for girls and boys, as well as for the specific risks/needs areas.

Keywords: *children and youth with behavioural problems, YLS/CMI, normative data for Croatia*